

**PRIRUČNIK
ZA POSMATRANJE
IZBORA U BiH
LOKALNI IZBORI 2016.**

Sarajevo, 2016

PRIRUČNIK ZA POSMATRANJE IZBORA U BOSNI I HERCEGOVINI – LOKALNI IZBORI 2016.

Izdavač: Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Danijela Ozme br. 7,
71000 Sarajevo, telefon: 033/251 300, faks: 033/251 329, e-mail: info@izbori.ba,
web-stranica: www.izbori.ba

Za izdavača: dr. Ahmet Šantić, predsjednik
Autori: Irena Hadžiabdić, Stjepan Mikić, Branko Petrić i Ermin Kos

DTP: SOR "Agencija KONCEPT", www.koncept.ba
Štampa: Eurografika d.o.o. Zvornik
Za štampariju: Vaso Stanojević
Tiraž: 6 000

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.8(497.6)"2016"(035)

PRIRUČNIK za posmatranje izbora u BiH : lokalni izbori 2016. / [autori Irena Hadžiabdić ...
[et al.]. - Sarajevo : Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, 2016. - 45 str. :
ilustr. ; 21 cm

Tekst na bos. jeziku.

ISBN 978-9958-555-25-1

1. Hadžiabdić, Irena

COBISS.BH-ID 23188230

*Na osnovu zaključka Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine s 44. sjednice
CIK-a BiH od 12. augusta 2016., ovaj priručnik odobrila je za korištenje izborna
administracija Bosne i Hercegovine na Lokalnim izborima 2016. godine.*

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**Priručnik je urađen zahvaljujući finansijskim sredstvima Vijeća Evrope. Stavovi
izraženi u njemu ni na koji način ne odražavaju zvanični stav Vijeća Evrope.**

U ime Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine želim vam dobrodošlicu na Lokalne izbore 2016. godine u Bosni i Hercegovini. Ovo su četvrti lokalni izbori koje organizira i provodi Centralna izborna komisija BiH od svog osnivanja 2001. godine.

Svaki državljanin Bosne i Hercegovine sa navršениh 18 godina života ima pravo glasati i biti biran i na taj način izrazi svoju slobodnu volju koja se i poštuje.

Kako bismo osigurali da sve predizborne i izborne aktivnosti budu provedene u skladu s Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine i najvišim međunarodnim izbornim standardima, Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine je uložila dodatne napore u edukaciji izborne administracije, treningu i certificiranju trenera koji su obučavali i certificirali predsjednike i članove biračkih odbora. Prvi put za ove izbore će biti izrađena elektronska baza podataka obučениh i certificiranih predsjednika i članova biračkih odbora, što predstavlja korak ka profesionalizaciji biračkih odbora.

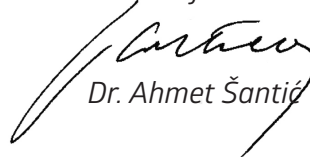
Važan dio izbornog procesa jeste posmatranje izbornih aktivnosti čime se promoviraju demokratija, ljudska prava i vladavina zakona. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine snažno ohrabruje domaće i međunarodne posmatrače da nadgledaju izborne aktivnosti doprinoseći jačanju demokratskih institucija, izgradnji povjerenja javnosti u izborni proces, sprečavanju izbornih prevara i nasilja.

Ovaj priručnik koji je osmišljen kao sveobuhvatan vodič za posmatrače izbornog procesa namijenjen je za pružanje općih informacija o pravima i obavezama posmatrača. U priručniku ćete, također, pronaći opće informacije o izborima u BiH, procedure akreditiranja posmatrača, opis aktivnosti i procedura na dan izbora. U prilogu priručnika se nalazi kartografski prikaz izbornih jedinica, broj upisanih birača u Centralni birački spisak po izbornim jedinicama i Kodeks ponašanja međunarodnih posmatrača.

Još jednom vam želim toplu dobrodošlicu na Lokalne izbore 2016. godine u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo, august 2016.godine

Predsjednik

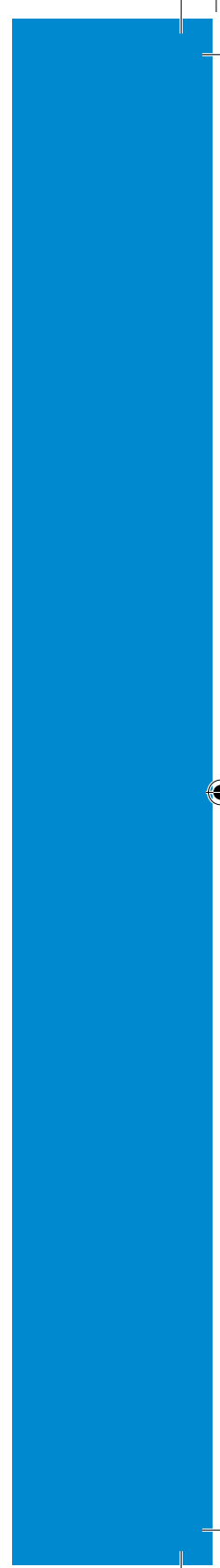
Dr. Ahmet Šantić

SADRŽAJ

DIO I	
OPĆENITO O IZBORIMA	5
1.1 Datum izbora i organi za koje se vrše izbori	6
1.2 Ovjereni politički subjekti za Lokalne izbore 2016. godine	6
1.3 Biračka mjesta.....	6
1.4 Glasački materijal.....	7
1.5 Birači.....	7
1.6 Izborni sistem u Bosni i Hercegovini	8
1.7 Izborna administracija	9
DIO II	
POSMATRAČI	11
2.1 Procedure akreditiranja posmatrača	12
2.2 Posmatrači političkih subjekata	13
2.3 Posmatrači udruženja	15
2.4 Međunarodni posmatrači	16
2.5 Posmatrači u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Bosne i Hercegovine	17
DIO III	
POSMATRANJE IZBORA.....	19
3.1 Priprema i otvaranje biračkog mjesta	20
3.2 Pristup biračkom mjestu.....	20
3.3 Otvaranje biračkog mjesta.....	21
3.4 Glasanje	24
3.5 Zatvaranje biračkog mjesta.....	30
3.6 Procedura brojanja na biračkom mjestu.....	31
3.7 Primjedbe posmatrača	32
3.8 Posmatračevo ometanje izbornih aktivnosti	34
DIO IV	
PRILOZI	35
Kartografski prikaz izbornih jedinica.....	36
Broj upisanih birača u Centralni birački spisak po izbornim jedinicama.	36
Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače	41

DIO I

OPĆENITO O IZBORIMA

1.1 Datum izbora i organi za koje se vrše izbori

Lokalni izbori u Bosni i Hercegovini će se održati 02. oktobra 2016. godine za:

- ✓ 74 općinska vijeća u Federaciji Bosne i Hercegovine,
- ✓ 57 skupština općina u Republici Srpskoj,
- ✓ 131 načelnika općine u Bosni i Hercegovini,
- ✓ 4 gradska vijeća u Federaciji Bosne i Hercegovine,
- ✓ 6 skupština gradova u Republici Srpskoj,
- ✓ 10 gradonačelnika u Bosni i Hercegovini i
- ✓ Skupštinu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

1.2 Ovjereni politički subjekti za Lokalne izbore 2016. godine

- ✓ 102 političke stranke,
- ✓ 171 nezavisni kandidat,
- ✓ 103 koalicije,
- ✓ 17 listi nezavisnih kandidata,
- ✓ 6 predstavnika nacionalnih manjina kandidiranih u ime udruženja građana, i
- ✓ 52 nezavisna kandidata predložena u ime grupe od 40 građana za izbor predstavnika nacionalnih manjina.

1.3 Biračka mjesta

Otvorena od 07 do 19 sati.

Vrste biračkih mjesta:¹

- redovna biračka mjesta,
- biračka mjesta za glasanje u odsustvu,
- biračka mjesta u diplomatsko-konzularnim predstavništvima BiH.

Pored navedenog za glasanje osoba koje su zbog starosti, bolesti ili invalidnosti vezane za svoje domove ili se nalaze u ustanovama (kazneno-popravni domovi, pritvorske jedinice, gerijatrijske, distrofičarske ili druge zdravstvene ustanove) biće angažirani mobilni timovi.

¹ Očekuje se da u BiH budu utvrđene lokacije za oko 5.300 biračkih mjesta.

1.4 Glasački materijal

Neosjetljivi izborni materijal dostavlja se najkasnije 20 dana prije dana održavanja izbora, a sastoji se od:

- 1) kandidatske liste (poster),
- 2) plakati,
- 3) glasačke kabine,
- 4) dio potrošnog biračkog materijala (olovke, stikeri, gumice i dr.).

Osjetljivi izborni materijal dostavlja se najkasnije tri (3) dana prije dana održavanja izbora, a sastoji se od:

- 1) glasački listići,
- 2) obrasci (član 83. Pravilnika o načinu provođenja izbora),
- 3) izvodi iz Centralnog biračkog spiska za biračka mjesta.

1.5 Birači

Da bi lice bilo upisano u Centralni birački spisak, nepohodno je sljedeće:

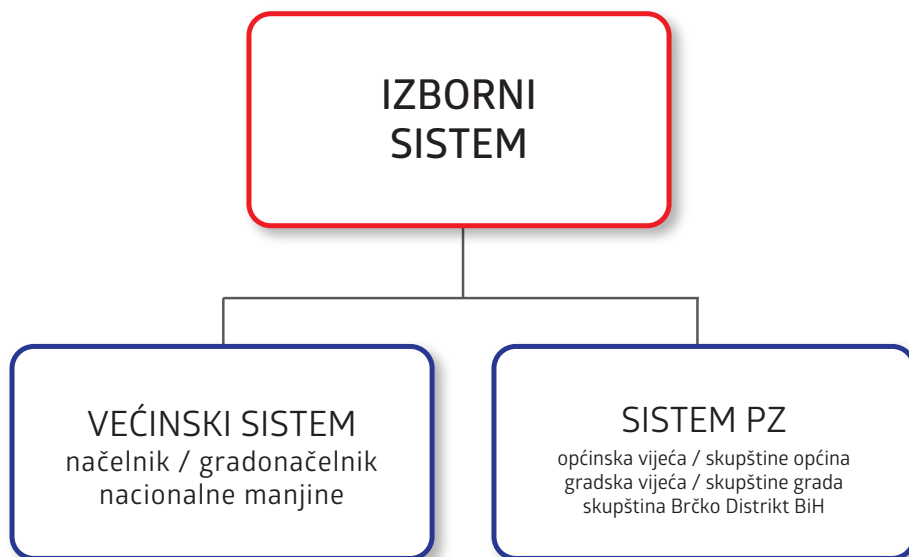
- ❖ da ima 18 godina,
- ❖ da ima državljanstvo Bosne i Hercegovine,
- ❖ da ima prebivalište u Bosni i Hercegovini.

Prema kategoriji birača razlikuju se sljedeći birači:

- ❖ redovni birači koji glasaju na redovnim biračkim mjestima,
- ❖ raseljene osobe,
- ❖ izbjegle osobe (osobe koje žive izvan BiH).

Na dan zaključivanja Centralnog biračkog spiska 23. augusta 2016. za Lokalne izbore 2016. godine ukupan broj upisanih birača iznosio je **3.345.486** (Prilog. Tabela – broj birača po osnovnim izbornim jednicama).

1.6 Izborni sistem u Bosni i Hercegovini

Shema 1. Prikaz izbornog sistema u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini se primjenjuju dva izborna sistema:

- ❖ većinski sistem (sistem proste većine), i
- ❖ sistem proporcionalne zastupljenosti.

Većinski sistem

Za većinski sistem (sistem proste većine) karakteristično je da pobjednik osvaja sve, a primjenjuje se pri izboru gradonačelnika i načelnika te kod izbora predstavnika nacionalnih manjina.

Sistem proporcionalne zastupljenosti se primjenjuje za izbor zastupnika / vijećnika u Skupštini Brčko Distrikta BiH, Gradskih vijeća / skupština gradova i općinskih vijeća / skupština općina.

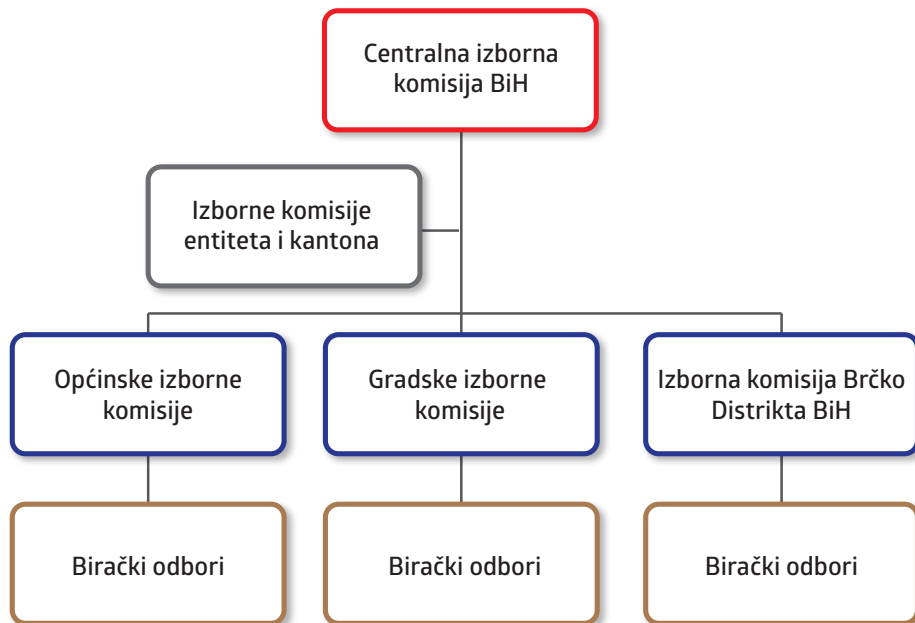

Raspodjela mandata kod sistema proporcionalne zastupljenosti se vrši primjenom *Saint-Lague* metode za preračun glasova u mandate, diobom ukupnog broja osvojenih glasova sa neparnim brojevima 1, 3, 5, 7 ..... itd.

Da bi politički subjekti sudjelovali u raspodjeli mandata, moraju osvojiti više od 3 % ukupnog broja važećih glasova u osnovnoj izbornoj jednici u kojoj se kandiduju.

Osim ovog izbornog praga od 3 %, unutar “poluotvorenih“ listi ustanovljen je prag od 10 % važećih glasova koje je osvojio politički subjekat da bi kandidat napredovao na listi.

1.7 Izborna administracija

Nadležni organi za provođenje izbora u Bosni i Hercegovni su izborne komisije i birački odbori:

- ❖ Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine,
- ❖ općinske i gradske izborne komisije i Izborna komisija Brčko Distrikta BiH,
- ❖ birački odbori, ostale izborne komisije².

Centralna izborna komisija BiH ima sedam (7) članova, i to: dva (2) iz reda Hrvata, dva (2) iz reda Bošnjaka, dva (2) iz reda Srba i jedan (1) iz reda ostalih. Centralna izborna komisija BiH ima predsjednika kojeg biraju članovi, čiji mandat traje 21 mjesec.

Općinska izborna komisija sastoji se od tri (3) ili pet (5) ili 7 članova. Broj članova za svaku općinu utvrđuje Centralna izborna komisija BiH na sljedeći način: općine do 20.000 upisanih birača u Centralni birački spisak broje tri (3) člana, dok one sa više od 20.000 upisanih birača broje pet (5) članova.

Birački odbori se sastoje od tri (3) ili (5) člana od kojih je jedan predsjednik biračkog odbora.

Predsjednik i članovi biračkog odbora imaju zamjenike.

² Prema Izbornom zakonu Republike Srpske osnovana je Izborna komisije Republike Srpske, a na osnovu Zakona o osnivanju organa za provođenje izbora u Federaciji Bosne i Hercegovine, predviđeno je osnivanje organa za provođenje izbora, ali oni nisu osnovani.

DIO II

POSMATRAČI

2.1 Procedure akreditiranja posmatrača

Samo akreditirani posmatrači mogu posmatrati izborne aktivnosti.

Centralna izborna komisija BiH i izborne komisije akreditiraju posmatrače.

Centralna izborna komisija akreditira posmatrača za posmatranje rada Centralne izborne komisije BiH, Glavnog centra za brojanje i biračkih mjesta u diplomatsko-konzularnim predstavništvima BiH. Prijave za akreditiranje posmatrača Centralnoj izbornoj komisiji BiH mogu dostaviti:

- ❖ politički subjekti³,
- ❖ udruženja⁴,
- ❖ međunarodne organizacije⁵.

Izborne komisije osnovnih izbornih jedinica (općina/gradova), akreditiraju posmatrače političkih subjekata za posmatranje rada izborne komisije, Centra za birački spisak i biračkih mjesta.

Centralna izborna komisija BiH i izborna komisija odlukom će odbiti ili odbaciti zahtjev za izdavanje akreditacije ili akreditovanje posmatrača u sljedećim slučajevima:

- ❖ ako nije podnesen u rokovima koje je utvrdila Centralna izborna komisija BiH,
- ❖ ako je dostavljena nekompletna dokumentacija,
- ❖ ako ovlašteno lice nije podnijelo zahtjev,
- ❖ ako je određeno lice već predloženo, odnosno ako ga je akreditovao drugi politički subjekt ili udruženje.

3 **Politički subjekt** označava političku stranku, nezavisnog kandidata, koaliciju ili listu nezavisnih kandidata ovjerenu za učešće na izborima u skladu s Izbornim zakonom BiH. Pod nezavisnim kandidatom u smislu ovog uputstva podrazumijeva se i kandidat kojeg je predložilo udruženje, odnosno drugi registrirani organizirani oblik djelovanja nacionalnih manjina i grupa od najmanje 40 građana koji imaju biračko pravo i učestvuju na izborima u smislu člana 13.14 Izbornog zakona BiH (u daljnjem tekstu: kandidat sa posebne liste kandidata pripadnika nacionalnih manjina).

4 **Udruženje** označava predstavnika nevladine organizacije.

5 **Međunarodna organizacija** označava stranu vladu, međunarodne organizacije i međunarodne nevladine organizacije.

Posmatrač kojem je izborna komisija odbila zahtjev za izdavanje akreditacije može u roku od tri (3) dana od dana prijema odluke podnijeti prigovor Centralnoj izbornoj komisiji BiH.

Na odluku kojom je Centralna izborna komisija BiH odbacila ili odbila zahtjev za akreditaciju, politički subjekt i udruženje ima pravo podnijeti žalbu posredstvom Centralne izborne komisije BiH Apelacionom odjelu Suda BiH.

2.2 Posmatrači političkih subjekata

Predstavnici političkih subjekata za posmatranje izbornih aktivnosti Centralne izborne komisije BiH, Glavnog centra za brojanje podnose zahtjev za akreditiranje posmatrača Centralnoj izbornoj komisiji BiH, dok za posmatranje rada izbornih komisija i biračkog mjesta zahtjev podnose izbornoj komisiji. Zahtjevi za akreditiranje posmatrača moraju biti podneseni najkasnije do **17. septembra 2016.** godine.

VAŽNO!!!

Posmatrač ne može biti lice:

- o koje je kandidat na predstojećim izborima,
- o čija je kandidatura na predstojećim izborima odbijena ili je njegovo ime naknadno skinuto sa liste kandidata,
- o kojem je Centralna izborna komisija BiH izrekla sankciju zabrane rada u biračkom odboru, u Centru za birački spisak ili u izbornoj komisiji,
- o koje je predložio politički subjekt koji nije ovjeren za učešće na izborima,
- o koje je član biračkog odbora,
- o koje je u izvršnoj ili zakonodavnoj vlasti u izbornoj jedinici za nivo za koji se bira.

Uz zahtjev za akreditiranje, politički subjekti dostavljaju popunjenu listu predloženih posmatrača koja sadrži:

- ❖ ime i prezime,
- ❖ broj važeće lične karte,
- ❖ jedinstveni matični broj posmatrača.

Uz zahtjev za akreditiranje podnosilac je dužan priložiti svojeručno potpisan obrazac pravila ponašanja i izjavu o poštivanju tajnosti glasanja za svakog posmatrača koji se nalazi na listi predloženih posmatrača za akreditiranje. Na zahtjev organa za provođenje izbora akreditirani posmatrač dužan je predočiti obrazac pravila ponašanja i izjavu o poštivanju tajnosti glasanja.

Broj posmatrača koje politički subjekti mogu akreditovati nije ograničen, ali politički subjekt može imati samo jednog posmatrača u isto vrijeme na jednom izbornom mjestu.

Politički subjekti mogu predložiti svoje predstavnike za posmatrače samo u osnovnim izbornim jedinicama koje pripadaju izbornim jedinicama za koje se kandiduju, kao i za posmatrače u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Bosne i Hercegovine.

Politički subjekti mogu imati posmatrače na biračkim mjestima za glasanje u odsustvu, i to na biračkom mjestu na kojem se u izvodu iz Centralnog biračkog spiska nalaze birači koji će glasati za izbornu jedinicu u kojoj se politički subjekt kandidira.

Politički subjekti sami snose odgovornost da od Centralne izborne komisije BiH traže informaciju o lokacijama biračkih mjesta za glasanje u odsustvu, koja se nalaze u drugim osnovnim izbornim jedinicama. Politički subjekti će kontaktirati izbornu komisiju osnovne izborne jedinice u kojoj se nalazi biračko mjesto za glasanje u odsustvu radi akreditiranja svojih posmatrača.

Izborne komisije obavezno dostavljaju akreditiranim posmatračima raspored rada i posjeta mobilnog tima i osiguravaju, na zahtjev akreditiranog posmatrača, posmatranje rada mobilnog tima.

2.3 Posmatrači udruženja

Predstavnici udruženja podnose Centralnoj izbornoj komisiji BiH zahtjev za akreditiranje posmatrača za posmatranje rada Centralne izborne komisije BiH, Glavnog centra za brojanje, izborne komisije, Centra za birački spisak i biračkih mjesta. Zahtjevi za akreditiranje posmatrača moraju biti podneseni najkasnije do **17. septembra 2016.** godine.

VAŽNO!!!

- o Udruženje ne može biti akreditirano ako ga je osnovao ili ga sponzorira politički subjekt i ako je uključeno u bilo kakve aktivnosti u ime ovjerenih političkih subjekata.
- o Predstavnik udruženja na zahtjevu za izdavanje akreditacije potpisuje izjavu da ga nije osnovao niti ga sponzorira politički subjekt, u skladu s članom 17.4 stav (1) tačka 1) Izbornog zakona BiH.

U zahtjevu za akreditiranje udruženje navodi:

- ❖ izborne aktivnosti koje želi posmatrati,
- ❖ kontakt-podatke (adresu, broj telefona, broj faksa i e-mail),
- ❖ osnovne izborne jedinice u kojima želi posmatrati izborne aktivnosti,
- ❖ broj posmatrača,

te dostavlja sljedeće priloge:

- ❖ listu imena predloženih posmatrača, koja sadrži ime i prezime, broj važeće lične karte i jedinstveni matični broj posmatrača,
- ❖ izvod o upisu udruženja u registar udruženja kod nadležnog organa, koji ne može biti stariji od 60 dana,
- ❖ obrazac pravila ponašanja i izjavu o poštivanju tajnosti glasanja.

Udruženje podnosi poseban zahtjev za svaku osnovnu izbornu jedinicu u kojoj želi posmatrati izborne aktivnosti.

Lista akreditiranih posmatrača iz udruženja koje je Centralna izborna komisija BiH akreditirala, dostavlja se svim izbornim komisijama koje izdaju akreditaciju i dostavljaju listu akreditiranih posmatrača na sva biračka mjesta u osnovnoj izbornoj jedinici na koju se zahtjev odnosi.

Prilikom preuzimanja akreditacije predstavnik udruženja mora dostaviti potpisan obrazac pravila ponašanja i izjave o poštivanju tajnosti glasanja da bi mu bila izdata akreditacija.

2.4 Međunarodni posmatrači

Predstavnici međunarodnih posmatrača podnose zahtjev za posmatranje izbora u Bosni i Hercegovini Centralnoj izbornoj komisiji BiH najkasnije do **1. oktobra 2016.** godine.

VAŽNO!!!

- o Centralna izborna komisija BiH akreditira i izdaje akreditaciju predstavnicima međunarodnih posmatrača za posmatranje bilo koje izborne aktivnosti.
- o Međunarodni posmatrači preuzimaju akreditacije u Centralnoj izbornoj komisiji BiH, ul. Danijela Ozme br. 7, 71000 Sarajevo.
- o Međunarodni posmatrači mogu imati neograničen broj akreditiranih posmatrača.
- o Broj posmatrača koje međunarodni posmatrači mogu imati u isto vrijeme na jednom izbornom mjestu nije ograničen, ali se mora prilagoditi uvjetima izborne aktivnosti.
- o Međunarodni posmatrač može na svako mjesto na kojem posmatra izbornu aktivnost sa sobom uvesti i prevodioca.

U zahtjevu za akreditiranje predstavnik međunarodnih posmatrača navodi:

- ❖ izborne aktivnosti koje želi posmatrati,
- ❖ kontakt-podatke (adresu, broj telefona, broj faksa i e-mail),

- ❖ osnovne izborne jedinice u kojima želi posmatrati izborne aktivnosti,
- ❖ broj posmatrača,

te dostavlja sljedeće priloge:

- ❖ listu imena predloženih posmatrača koja sadrži ime i prezime, naziv države koja je izdala pasoš i broj pasoša,
- ❖ obrazac pravila ponašanja i izjavu o poštivanju tajnosti glasanja.

2.5 Posmatrači u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Bosne i Hercegovine

Predstavnici političkih subjekata i udruženja podnose zahtjev za akreditiranje svojih posmatrača za posmatranje izbora na biračkom mjestu određenom za glasanje državljana Bosne i Hercegovine u DKP-u Centralnoj izbornoj komisiji BiH neposredno ili posredstvom DKP-a BiH. Zahtjevi za akreditiranje posmatrača moraju biti podneseni najkasnije do **17. septembra 2016.** godine.

VAŽNO!!!

Akreditirani posmatrači preuzimaju akreditacije u Centralnoj izbornoj komisiji BiH ili u DKP-u BiH određenom za glasanje.

U zahtjevu za akreditiranje navodi:

- ❖ izborne aktivnosti koje želi posmatrati,
- ❖ kontakt-podatke (adresu, broj telefona, faksa i e-mail),
- ❖ naziv DKP-a BiH,
- ❖ broj posmatrača,

te dostavlja sljedeće priloge:

- ❖ listu imena predloženih posmatrača koja sadrži ime i prezime, broj važeće lične karte, naziv države koja je izdala pasoš, broj pasoša i jedinstveni matični broj,
- ❖ obrazac pravila ponašanja i izjavu o poštivanju tajnosti glasanja.

DIO III

POSMATRANJE IZBORA

3.1 Priprema i otvaranje biračkog mjesta

Posmatranje izbornih aktivnosti je izuzetno zahtijevan i fizički naporan postupak. Posmatrač bi trebao doći na izbornu mjesto koje želi posmatrati najmanje pola sata prije početka glasanja.

Kako biste sebi olakšali postupak posmatranja, obavezno pripremite:

- ❖ svoju akreditaciju,
- ❖ ličnu kartu ili neki drugi identifikacioni dokument,
- ❖ obrazac pravila ponašanja i izjavu o poštivanju tajnosti,
- ❖ ovaj priručnik,
- ❖ hemijsku olovku,
- ❖ hranu i piće (nikako alkohol).

3.2 Pristup biračkom mjestu

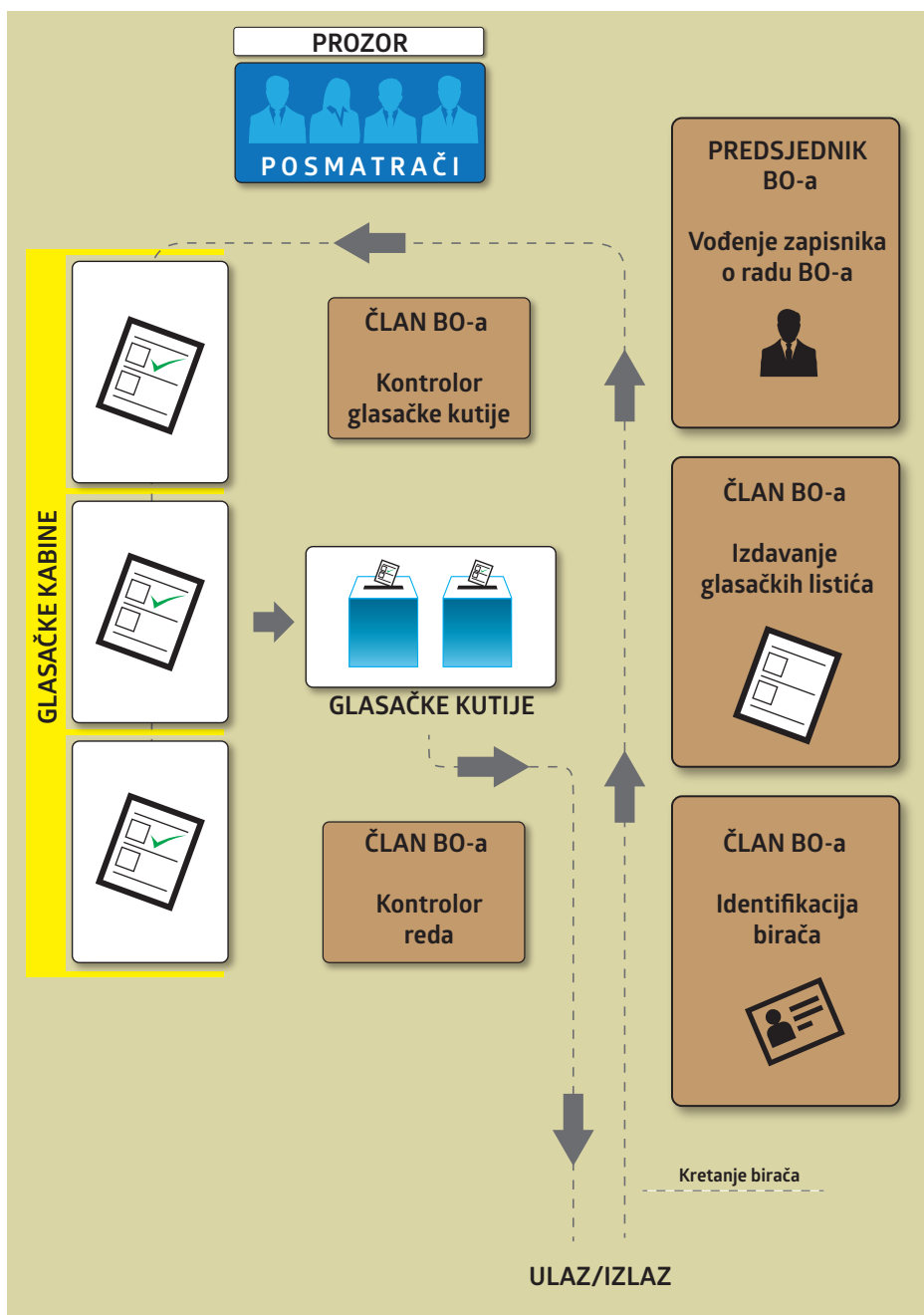
1. Pokazati lični identifikacioni dokument ovlaštenom licu organa za provođenje izbora.
2. Ovlašteno lice provjerit će posmatračev identifikacioni dokument s fotografijom kako bi utvrdili da se ime posmatrača nalazi na akreditaciji.
3. Ovlašteno lice zapisat će ime posmatrača, naziv subjekta koji ga je akreditovao i njegov broj akreditacije u Zapisnik o radu biračkog odbora, evidentirajući vrijeme kada je posmatrač stigao i vrijeme kada je posmatrač napustio prostorije, kako bi se broj posmatrača ograničio na jednog posmatrača u isto vrijeme na jednom izbornom mjestu, ako se radi o posmatraču političkog subjekta i udruženja.
4. Ovlašteno lice zadržat će identifikacioni dokument do trenutka kada posmatrač napušta izbornu mjesto. Kada posmatrač napušta izbornu mjesto, dužan je obavijestiti ovlašteno lice o napuštanju prostorija, nakon čega će mu biti vraćen identifikacioni dokument. Prilikom napuštanja mjesta posmatranja, posmatrač zadržava akreditaciju.

VAŽNO!!!

- o Predstavite se i upoznajte s ovlaštenim licem.
- o Istaknite vidljivo akreditaciju.
- o Izaberite svoje mjesto tako da ne remetite izborni proces, s tim da možete vidjeti tok cijele izborne procedure.
- o Ne ometajte izborne aktivnosti.
- o Poštujte tajnost glasanja.
- o Molimo vas da svoje impresije u vezi sa rezultatima izbora ne iskazujete sve dok ste u ulozi posmatrača.
- o Budite prisutni na biračkom mjestu sve do završetka prebrojavanja glasova, popunjavanja i potpisivanja zapisnika i obrazaca za rezultate.
- o Ne nosite oznake koje vas povezuju s određenim političkim subjektom.
- o Ne koristite mobilne telefone, a u slučaju hitnih situacija telefoni bi trebali ostati uključeni (silent mode, odnosno isključeni svi tonovi).

3.3 Otvaranje biračkog mjesta

Biračko mjesto počinje sa radom u 7 sati, a zatvara se u 19 sati. Ako biračko mjesto iz opravdanih razloga nije otvoreno na vrijeme ili je došlo do prekida rada, a kašnjenje ili prekid rada je trajao do tri sata, glasanje na tom biračkom mjestu može se produžiti za onoliko vremena koliko je trajalo kašnjenje, odnosno prekid rada, o čemu odlučuje predsjednik. Ako je kašnjenje ili prekid rada trajao duže od tri sata, o dužini vremena za koje se glasanje produžava odlučuje izborna komisija. Predsjednik u najkraćem roku obavještava izbornu komisiju o razlogu zbog kojeg je došlo do kašnjenja u otvaranju biračkog mjesta ili do prekida rada na biračkom mjestu.

Šema biračkog mjesta

Prilikom otvaranja biračkog mjesta posmatrač bi trebao obratiti pažnju da li je birački odbor obavio sljedeće aktivnosti:

- ☑ odredio mjesto za svaku glasačku kabinu, vodeći računa da niko unutar ili izvan biračkog mjesta ne može vidjeti birača dok glasa;
- ☑ upisao svoja imena u Zapisnik o radu biračkog odbora;
- ☑ ispisao sve neophodne podatke na kovertu, odnosno pakete;
- ☑ upisao u Obrazac za brojno stanje broj birača koji su upisani u izvod iz Centralnog biračkog spiska;
- ☑ prije brojanja glasačkih listića utvrdio da li su u originalnom pakiranju;
- ☑ ručno prebrojao primljene glasačke listiće za svaki izborni nivo i u Obrazac za brojno stanje upisao ukupan broj primljenih glasačkih listića;
- ☑ pokazao praznu glasačku kutiju, nakon čega je na nju stavio plastični pečat;
- ☑ upisao u Obrazac za brojno stanje serijske brojeve pečata glasačke kutije;
- ☑ postavio zapečaćenu glasačku kutiju na mjesto gdje je svi prisutni mogu vidjeti;
- ☑ upisao u Obrazac Zapisnika vrijeme otvaranja biračkog mjesta.

3.4 Glasanje

Procedura glasanja se sastoji od sljedećih koraka:

1. Identifikacija

Dokumenti za utvrđivanje identiteta birača (važeća lična karta, vozačka dozvola i pasoš BiH).

2. Potpisivanje izvoda iz Centralnog biračkog spiska

Nakon što se utvrdi identitet, birač se potpisuje u rubrici na identičan način kao u ličnim dokumentima.

3. Izdavanje glasačkih listića

Svaki birač dobija po dva glasačka listića, jedan za načelnika / gradonačelnika i drugi za općinsko vijeće / skupštinu općine ili gradsko vijeće / skupštinu grada⁶.

6 Osim u Brčko Distiktu BiH – biraču se izdaje samo jedan glasački listić za Skupštinu Brčko Distrikta BiH.

5. Ubacivanje glasačkih listića u glasačku kutiju

VAŽNO!!!

Glasački listići se ubacuju u glasačku kutiju jedan po jedan!!!!

Akreditirani posmatrač tokom glasanja trebao bi obratiti pažnju na sljedeće aktivnosti biračkog odbora:

- ☑ da li se poštuje tajnost glasanja, tj. da li se u glasačkoj kabini nalazi samo jedno lice;
- ☑ da li se poštuje zabrana glasanja jednog lica umjesto drugog pod njegovim imenom, odnosno zabrana višestrukog glasanja;
- ☑ da li birački odbor vodi računa da nijedno lice ne ometa birača koji ispunjava glasačke listiće, traži od njega informacije o tome za koga želi glasati, za koga glasa ili za koga je glasao, sprečava ili pokušava spriječiti nekoga u ostvarivanju njegovog biračkog prava;

- ☑ da li predsjednik i članovi biračkog odbora obavljaju svoje dužnosti na način kako je to propisano.
- ☑ da li je bilo prekida u glasanju i ako jest, da li je o tome obavještena izborna komisija, na način kako je to propisano?

VAŽNO!!!

- o Fizički nesposobni birači su i oni birači koji dođu do biračkog mjesta, ali ne mogu ući. Član biračkog odbora odlazi prema fizički nesposobnom biraču nakon što obavijesti predsjednika. Fizički nesposobni birač popunjava glasačke listiće koje stavlja u za to predviđenu kovertu. Lice koje je fizički nesposobni birač izabrao odnosi kovertu sa glasačkim listićima i stavlja je u glasačku kutiju.
- o U glasačkoj kabini u isto vrijeme smije se nalaziti samo jedno lice, osim ako se radi o biračima koji su slijepi, nepismeni ili fizički nesposobni.
- o Lice koje zloupotrijebi biračko pravo ili učini izbornu prevaru, podliježe krivičnoj odgovornosti.
- o Član biračkog odbora koji je zadužen za identifikaciju naglas čita ime birača koji se potpisao u izvod iz konačnog Centralnog biračkog spiska.
- o Član biračkog odbora zadužen za kontrolu glasačke kutije osigurava da nijedan birač ne napusti biračko mjesto dok u glasačku kutiju ne ubaci glasačke listiće, te osigurava da se samo glasački listići presavijeni jedan po jedan ubacuju u kutiju da bi se zaštitila tajnost glasa.

3.5 Zatvaranje biračkog mjesta

Prilikom zatvaranja biračkog mjesta posmatrač bi trebao obratiti pažnju na sljedeće aktivnosti biračkog odbora:

- da li je biračima koji su u redu za glasanje u trenutku zatvaranja biračkog mjesta odobreno da glasaju, odnosno da li je prilikom zatvaranja biračkog mjesta provedena sljedeća procedura:
  - predsjednik objavljuje 15 minuta prije zatvaranja biračkog mjesta svim prisutnim, unutar i ispred biračkog mjesta, vrijeme zatvaranja biračkog mjesta;
  - predsjednik određuje jednog člana biračkog odbora da u vrijeme zatvaranja biračkog mjesta stane na kraj reda kako bi se osiguralo da se nijedno lice ne priključi nakon zatvaranja biračkog mjesta;
  - član biračkog odbora zatvara vrata odmah nakon što posljednji birač iz reda glasa;
  - predsjednik upisuje u Zapisnik o radu biračkog odbora na dan održavanja izbora – Obrazac ZARBO II vrijeme zatvaranja biračkog mjesta;
  - predsjednik zatvara otvor glasačke kutije samoljepljivom trakom i potpisuje je;
- da li je predsjednik biračkog odbora prilikom zatvaranja biračkog mjesta evidentirao prisutne akreditirane posmatrače na način kako je to propisano;
- da li je predsjednik biračkog odbora nakon zatvaranja biračkog mjesta evidentirao sve podatke u Obrascu za brojno stanje?

3.6 Procedura brojanja na biračkom mjestu

Nakon zatvaranja biračkog mjesta posmatrač treba obratiti pažnju na sljedeće aktivnosti biračkog odbora:

- da li je utvrđen broj neiskorištenih glasačkih listića i upakiran u sivu zaštitnu vreću;
- da li je utvrđen broj glasača koji su glasali na tom biračkom mjestu, ručno brojeći broj potpisa na izvodu iz CBS-a i da li su navedeni podaci evidentirani u Obrascu za brojno stanje;
- da li je formirana velika radna površina za brojanje glasačkih listića iz glasačke kutije;
- da li je sadržaj glasačke kutije kompletno istresen na radnu površinu i da li je pokazano da je glasačka kutija prazna;
- da li su razvrstani glasački listići po nivoima;
- da li su glasački listići sa nivoima koji se ne broje stavljeni u vreću i zadržani na radnoj površini;
- da li se glasački listići broje u timovima po dvoje (dvostrukim brojanjem) po 25 snopova i da li je tačno utvrđen broj glasova koje su osvojili politički subjekti?

Za izborne nivoe gdje se vrši brojanje glasova u sistemu poluotvorene liste nakon utvrđenih rezultata po političkim subjektima vrši se prebrojavanje glasova koji su pojedinačno osvojili kandidati unutar liste, te bi posmatrač trebao obratiti pažnju na sljedeće:

- da li se brojanje vrši u timovima od po četiri člana, od čega jedan član tima čita, drugi član tima kontrolira čitanje, a dva člana tog tima bilježe podatke u pomoćni obrazac po kandidatima;

- ☑ da li je birački odbor nakon završenog ciklusa prebrojavanja upakirao materijal prema shemi pakiranja u vreće i stavio pečat, a rezultate brojanja upisao u obrasce;
- ☑ da li je obrasce (žuta kopija) sa rezultatima brojanja izložio na biračkom mjestu.

VAŽNO!!!

- o Prilikom prebrojavanja glasačkih listića hemijska olovka može biti samo kod članova tima koji bilježe podatke u pomoćni obrazac i predsjednika za evidentiranje podataka u obrasce.
- o Svako biračko mjesto posjeduje obrasce u koje izborni posmatrači mogu prepisati rezultate sa žutih kopija.

3.7 Primjedbe posmatrača

Prilikom posmatranja izbornog procesa kao posmatrač trebate biti svjesni atmosfere izvan i unutar biračkog mjesta. Ako primijetite probleme ili kršenje izborne procedure, obratite se predsjedniku biračkog odbora. Način na koji biste se obratili predsjedniku mora biti takav da se ne može tumačiti kao davanje uputstava, naređenja ili kao miješanje u izborni postupak.

VAŽNO!!!

- o Svaki posmatrač bi trebao razlikovati nevažne greške u primjeni pravila i propisa od onih kršenja koja mogu grubo povrijediti izbornu proceduru i utjecati na izborne rezultate!!!!!!!!!!!!

Ako predsjednik biračkog odbora ne ukloni uočeni nedostatak ili kršenje izborne procedure, unesite svoja zapažanja u Zapisnik o radu

biračkog odbora, Obrazac za izvještavanje⁷ i potpišite ga. Posmatrač ima pravo tražiti kopiju Zapisnika o radu sa biračkog mjesta od izborne komisije čiji je rad posmatrao.

Akreditirani posmatrač ili politički subjekt može, na osnovu primjedbi navedenih u Obrascu, podnijeti prigovor organu nadležnom za provođenje izbora.

VAŽNO!!!

- o sistematsko, odnosno kršenje propisa i procedura koje se ponavlja,
- o povreda tajnosti glasanja,
- o utjecaj na slobodan izbor birača,
- o kršenje propisa i procedura koje može utjecati na tačnost izbornih rezultata.

Preporučujemo da posebno obratite pažnju, odnosno odmah obavijestite općinsku izbornu komisiju u sljedećim situacijama:

- ❖ ako nije vama ili drugim posmatračima dozvoljen ulazak na biračko mjesto ili ste sa njega udaljeni;
- ❖ ako se stvara kaos i konfuzije na biračkom mjestu;
- ❖ ako se onemogućava upisivanja primjedbi u Zapisnik o radu biračkog odbora.

⁷ MIŠLJENJA ILI PRIMJEDBE – Obrazac – dio je u koji se upisuje mišljenje ili primjedba članova biračkog odbora, birača ili akreditiranih posmatrača. Član biračkog odbora, birač ili akreditirani posmatrač može unijeti svoje mišljenje ili primjedbe na proces glasanja, koje potpisuje lično (mišljenje ili primjedba koja nije potpisana lično neće biti razmatrana). Posmatrač može stavljati obrazložene primjedbe na rad biračkih odbora u pisanoj formi, koje se prilažu uz Zapisnik (ovaj slučaj predsjednik je dužan posebno evidentirati u Zapisniku).

3.8 Posmatračevo ometanje izbornih aktivnosti

Akreditirani posmatrač potpisuje Izjavu o pravilima ponašanja i dužan je pridržavati se sljedećih pravila ponašanja:

- da bude nepristrasan u skladu sa svojim dužnostima;
- da se ne miješa u izborni proces koji uključuje upis birača u Centralni birački spisak, proceduru na dan glasanja ili brojanja glasova te da poštuje tajnost glasanja;
- da ne pokušava vršiti bilo kakav utjecaj na lice u vezi sa njegovim izborom biračkih opcija ili načinom na koji će označiti glasački listić;
- da poštuje odredbe Izbornog zakona BiH.

Organ za provođenje izbora oduzet će status akreditiranom posmatraču i udaljiti ga sa izbornog mjesta tokom posmatranja izbornog procesa ako:

- ❖ ometa izborne aktivnosti,
- ❖ ne poštuje tajnost glasanja,
- ❖ ne nosi službenu akreditaciju,
- ❖ nosi oznake koje ga povezuju s određenim političkim subjektom.

U postupku udaljavanja akreditiranog posmatrača s izbornog mjesta, predstavnik organa za provođenje izbora treba prethodno upozoriti akreditiranog posmatrača koji ometa izborni proces i preduzeti sve druge raspoložive mjere i radnje da ometanje prestane, a ako akreditirani posmatrač nastavi ometanje, udaljit će ga sa izbornog mjesta. Svako udaljavanje sa biračkog mjesta treba zabilježiti u Obrazac Z8 Zapisnika o radu biračkog odbora. Nadležni organ za provođenje izbora obavijestit će političkog subjekta, udruženje – odnosno međunarodnog posmatrača o poništenju akreditacije.

DIO IV
PRILOZI

Kartografski prikaz izbornih jedinica

Broj upisanih birača u Centralni birački spisak po izbornim jedinicama

Broj birača upisanih u Centralni birački spisak za Lokalne izbore 2016. godine, koji će se održati 02. oktobra 2016. godine, sa stanjem na dan 03. maj 2016. u 24.00 sata je sljedeći:

Kod	Naziv osnovne izborne jedinice	Broj birača	Kontakt-telefon OIK / GIK
001	VELIKA KLADUŠA	42630	037/770-030
002	CAZIN	53454	037/515-368
003	BIHAĆ	56853	037/222-733
004	BOSANSKA KRUPA	25598	037/471-085
005	BUŽIM	14704	037/419-516
006	KRUPA NA UNI	1793	052/750-000
007	NOVI GRAD	27275	052/751-095
008	KOZARSKA DUBICA	23905	052/416-014
009	PRIJEDOR	86157	052/213-897
010	GRADIŠKA	55318	051/810-300
011	LAKTAŠI	31999	051/334-225
012	SRBAC	17874	051/740-001
013	PRNJAVOR	39268	051/640-550
014	DERVENTA	33162	053/315-112
016	BROD	18155	053/611-360
017	ODŽAK	17122	031/763-035
018	VUKOSAVLJE	4497	053/707-702
020	DOMALJEVAC-ŠAMAC	4465	035/817-139
021	ŠAMAC	16292	054/490-458
022	ORAŠJE	17720	031/714-578
023	DONJI ŽABAR	1959	054/875-100
024	MODRIČA	27742	053/810-785
025	GRADAČAC	35853	035/369-759
026	PELAGIĆEVO	4708	054/810-106
029	BIJELJINA	107397	055/233-122
030	BOSANSKI PETROVAC	6940	037/883-615
031	PETROVAC	1064	050/465-004
032	SANSKI MOST	34479	037/681-724
033	OŠTRA LUKA	4647	052/337-800
034	BANJA LUKA	188142	051/244-585
035	ČELINAC	15628	051/553-047

036	DOBOJ-ISTOK	9907	035/720-709
037	DOBOJ-JUG	4301	032/691-245
038	DOBOJ	63569	053/227-560
039	TEŠANJ	39307	032/650-022
040	STANARI	7610	053/201-910
042	MAGLAJ	20291	032/603-114
044	GRAČANICA	42153	035/707-022
045	PETROVO	6825	053/262-290
047	LUKAVAC	43140	035/553-253
049	SREBRENİK	38289	035/645-747
050	TUZLA	113544	035/307-486
052	ČELIĆ	10090	035/668-650
054	LOPARE	13043	055/650-193
055	TEOČAK	6723	035/756-073
056	UGLJEVIK	14500	055/771-824
057	DRVAR	7030	034/820-163
058	ISTOČNI DRVAR	170	050/465-703
059	KLJUČ	16002	037/661-139
061	RIBNIK	6392	050/431-022
064	MRKONJIĆ-GRAD	18231	050/220-924
065	JAJCE	24877	030/658-011
066	JEZERO	1120	050/291-001
067	DOBRETIĆI	1963	030/641-202
068	KNEŽEVO	9545	051/594-200
070	KOTOR-VAROŠ	21069	051/785-077
074	TESLIĆ	43693	053/433-680
075	ŽEPČE	24596	032/888-248
077	ZAVIDOVIĆI	34367	032-878-314
078	BANOVIĆI	20776	035/743-444
079	ŽIVINICE	54303	035/773-777
080	KALESİJA	33124	035/631-259
081	OSMACI	3983	056/337-603
082	SAPNA	10135	035/599-538
083	ZVORNIK	53723	056/232-266
084	BOSANSKO GRAHOVO	2977	034/206-145

085	GLAMOČ	4471	034/206-158
088	ŠIPOVO	10949	050/360-027
089	DONJI VAKUF	12655	030/509-603
091	TRAVNIK	46858	030/511-626
093	ZENICA	102096	032/401-215
094	KAKANJ	34005	032/553-900
095	VAREŠ	9089	032/848-105
096	OLOVO	9197	032/829-540
098	KLADANJ	11549	035/628-478
101	ŠEKOVIĆI	7341	056/653-691
103	VLASENICA	10450	056/734-796
104	BRATUNAC	18412	056/410-170
105	SREBRENICA	12916	056/445-507
106	LIVNO	26757	034/201-027
107	KUPRES	3570	034/276-333
108	KUPRES (RS)	387	050/490-600
109	BUGOJNO	29465	030/251-423
110	GORNJI VAKUF-USKOPLJE	16866	030/494-091
111	NOVI TRAVNIK	20489	030/795-600
112	VITEZ	22611	030/718-209
113	BUSOVAČA	13739	030/732-184
114	FOJNICA	10480	030/547-703
115	KISELJAK	17420	030/871-616
116	VISOKO	34122	032/732-500
117	BREZA	11604	032/786-029
118	ILIJAS	20532	033/580-681
121	SOKOLAC	10982	057/448-712
123	HAN-PIJESAK	3289	057/557-012
124	TOMISLAVGRAD	19442	034/356-401
125	PROZOR-RAMA	11419	036/771-858
126	JABLANICA	9108	036/555-760
127	KONJIC	22201	036/731-498
129	KREŠEVO	4532	030/806-602
130	HADŽIĆI	21999	033/475-953
131	ILIDŽA	62853	033/763-465

132	ISTOČNA ILIDŽA	13458	057/375-776
133	NOVI GRAD SARAJEVO	111570	033/291-117
135	VOGOŠĆA	25981	033/586-448
136	CENTAR SARAJEVO	60915	033/562-460
137	STARI GRAD SARAJEVO	37840	033 282-391
138	ISTOČNI STARI GRAD	1141	057/265-114
139	NOVO SARAJEVO	68898	033/492-238
140	ISTOČNO NOVO SARAJEVO	9874	057/343-494
141	TRNOVO (FBIH)	2367	033/586-701
142	TRNOVO	1252	057/610-336
143	PALE (FBIH)	660	038/799-030
144	PALE	19917	057/200-740
146	ROGATICA	9585	058/416-154
147	VIŠEGRAD	11295	058/620-823
148	POSUŠJE	13585	039/685-528
149	GRUDE	12957	039/663-018
150	ŠIROKI BRIJEG	22727	039 706 370
158	ISTOČNI MOSTAR	155	059/602-224
161	NEVESINJE	11712	059/602-796
163	KALINOVIK	1911	057/623-131
164	GACKO	8168	059/472-426
165	FOČA (FBIH)	1678	038/519-404
166	FOČA	17563	058-210-216
167	GORAŽDE	21367	038/227-637
168	NOVO GORAŽDE	1885	058/430-090
169	ČAJNIČE	4427	058/310-390
170	RUDO	7674	058/711-178
171	LJUBUŠKI	21763	039/835-502
172	ČITLUK	13506	036/640-534
173	ČAPLJINA	21707	036/805-052
174	NEUM	3680	036/884-417
176	STOLAC	10899	036/819-047
177	BERKOVIĆI	1754	059/860-111
179	LJUBINJE	3316	059/630-296
180	BILEĆA	10232	059/370-841

181	RAVNO	1318	036/891-027
182	TREBINJE	30110	059/260-441
183	USORA	5793	032/893-479
184	KOSTAJNICA	5043	052/663-113
185	MILIĆI	8517	056/745-231
200	BRČKO DISTRIKT BiH	86157	049/218-177
199	GRAD MOSTAR ⁸	99106	036/325-120
	UKUPNO	3.345.486	

Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače⁹

Međunarodno posmatranje izbora danas je prihvaćeno u cijelom svijetu, a provode ga međuvladine i međunarodne nevladine organizacije i udruženja kako bi dali nepristrasnu i tačnu procjenu prirode izbornih procesa na dobrobit građana zemlje u kojoj se održavaju izbori, kao i na dobrobit međunarodne zajednice. Zbog toga je vrlo bitno osigurati integritet međunarodnog posmatranja izbora, a svi oni koji učestvuju u međunarodnoj misiji za posmatranje izbora, uključujući kratkoročne i dugoročne posmatrače, članove delegacija za procjenu, specijalizirane posmatračke timove i vođe misija, moraju se obavezati i poštivati Kodeks ponašanja.

⁸ Izbori za Grad Mostar nisu raspisani.

⁹ Prihvaćen 27. oktobra 2005. godine u Ujedinjenim narodima u New Yorku. Organizacije koje su usvojile navedene dokumente od 24. oktobra 2005. su: Afrički savez, Azijska mreža za slobodne izbore (ANFREL), Carter centar, Centar za izbornu promociju i pomoć (CAPEL), Sekretarijat Commonwealth-a, Vijeće Evrope – Evropska komisija za demokraciju kroz zakon (Venecijanska komisija), Vijeće Evrope – Parlamentarna skupština, Izborni institut južne Afrike (EISA), Evropska komisija, Evropska mreža organizacija za nadgledanje izbora (ENEMO), Međunarodne službe za izbornu reformu (ERIS), IFES International IDEA, Međuparlamentarni savez, Međunarodni republikanski institut (IRI), Nacionalni demokratski institut (NDI), Organizacija američkih država (OAS), Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi, Ured demokratskih institucija i ljudskih prava (OSCE / ODIHR), Udruženje izbornih administratora pacifičkih otoka Australije i Novog Zelanda (PIANZEA), Forum pacifičkih otoka, Sekretarijat Ujedinjenih naroda.

Poštivati suverenitet i međunarodna ljudska prava – izbori su izraz suvereniteta koji pripada ljudima jedne zemlje, čije izražavanje slobodne volje daje osnovu za autoritet i legitimnost vlade. Prava građana da biraju i budu izabrani na periodičnim, pravim demokratskim izborima su međunarodno priznata ljudska prava i zahtijevaju ostvarivanje niza osnovnih ljudskih prava i sloboda. Posmatrači na izborima moraju poštivati suverenitet zemlje domaćina, kao i ljudska prava i osnovne slobode njenih građana.

Poštivati zakone zemlje i autoritet izbornih tijela – posmatrači moraju poštivati zakone zemlje domaćina i autoritet organa zaduženih za provođenje izbornog procesa. Posmatrači moraju poštivati bilo koje zakonsko uputstvo vladinih, sigurnosnih i izbornih organa vlasti zemlje domaćina. Posmatrači, također, moraju imati pristojan stav prema izbornim zvaničnicima i drugim državnim organima vlasti. Posmatrači moraju zabilježiti da li zakoni, uredbe ili akcije državnih i / ili izbornih zvaničnika nepotrebno opterećuju ili opstruiraju ostvarivanje izbornih prava zagarantiranih zakonom, ustavom ili primjenjivim međunarodnim instrumentima.

Poštivati integritet Međunarodne misije za posmatranje izbora – posmatrači moraju poštivati i zaštititi integritet međunarodne misije za posmatranje izbora. To znači poštivanje Kodeksa ponašanja, bilo kakvih pisanih uputstava (kao što je djelokrug poslova, direktive i smjernice) i verbalnih instrukcija od rukovodstva posmatračke misije. Posmatrači moraju: prisustvovati svim sastancima, obukama i kolegijima posmatračke misije, upoznati izborni zakon, uredbe i druge relevantne zakone po nalogu posmatračke misije te pažljivo pratiti metodologiju koju koristi posmatračka misija. Posmatrači, također, moraju izvijestiti vodstvo posmatračke misije o slučaju sukoba interesa koji mogu imati, kao i o neprikladnom ponašanju drugih posmatrača koji su dio misije.

Stalno biti strogo politički nepristrasan – posmatrači moraju stalno biti strogo politički nepristrasni, uključujući i slobodno vrijeme u zemlji domaćinu. Oni ne smiju izraziti ili pokazati predrasude ili prednost u

vezi sa državnim organima vlasti, političkim strankama, kandidatima, referendumskim pitanjima ili u vezi sa spornim pitanjima u izbornom procesu. Posmatrači, također, ne smiju provoditi bilo kakvu aktivnost koja bi se razumno mogla shvatiti kao preferiranje ili davanje političke dobiti za bilo kojeg političkog natjecatelja u zemlji domaćinu, kao što je nošenje ili pokazivanje bilo kakvih političkih simbola, boja, zastava ili prihvaćanje vrijednosti od političkih natjecatelja.

Ne smiju opstruirati izborne procese – posmatrači ne smiju opstruirati bilo koji element izbornog procesa, uključujući procese prije izbora, glasanje, brojanje i prikazivanje rezultata te procese nakon dana izbora. Posmatrači mogu na licu mjesta izbornim zvaničnicima skrenuti pažnju na nepravilnosti, prijevaru ili značajne probleme, osim ako je to zabranjeno zakonom i to moraju uraditi na neopstruktivan način. Posmatrači mogu postavljati pitanja izbornim zvaničnicima, predstavnicima političkih stranaka i drugim posmatračima unutar biračkih mjesta te odgovarati na pitanja o njihovim aktivnostima sve dok posmatrači ne opstruiraju izborni proces. Glasači mogu pitati i dobiti odgovor od posmatrača, ali ih posmatrači ne smiju pitati za koga ili za koju stranku ili referendumsku poziciju su glasali.

Prikazati prikladnu identifikaciju – posmatrači moraju jasno prikazati identifikaciju koju je osigurala misija za posmatranje izbora, kao i identifikaciju koju traže državni organi vlasti, te je na zahtjev moraju pokazati izbornim zvaničnicima ili drugim zainteresiranim državnim organima vlastima.

Zadržati tačnost zapažanja i profesionalizam u donošenju zaključaka – sva zapažanja posmatrača moraju biti tačna i razumljiva te se trebaju bilježiti pozitivni i negativni faktori, praviti razliku između onih bitnih i nebitnih te identificirati modeli koji bi mogli imati bitan utjecaj na integritet izbornog procesa. Odluke posmatrača moraju biti zasnovane na najvišim načelima tačnosti informacija i nepristrasnosti analize, praveći razliku između subjektivnih faktora i objektivnih dokaza. Posmatrači moraju sve svoje zaključke zasnovati na činjeničnim i provjerljivim dokazima i ne smiju prerano donositi

zaključke. Posmatrači, također, moraju imati evidenciju o mjestima gdje su posmatrali izbore, zapažanjima i drugim relevantnim informacijama kako nalaže međunarodna posmatračka misija te takve dokumente moraju predati misiji.

Suzdržati se od davanja komentara u javnost ili medijima prije izjave misije – posmatrači se moraju suzdržati od davanja bilo kakvih ličnih komentara o njihovim zapažanjima novinarima ili članovima javnosti prije nego što posmatračka misija da izjavu, osim ako je to drugačije naložilo rukovodstvo posmatračke misije. Posmatrači mogu objasniti prirodu posmatračke misije, njene aktivnosti ili druge poslove koje posmatračka misija smatra prikladnim. Oni bi trebali medije ili ostala zainteresirana lica uputiti na one pojedince koje je odredila posmatračka misija.

Sarađivati sa drugim posmatračima izbora – posmatrači moraju biti svjesni drugih misija za posmatranje izbora, bilo da su domaće ili međunarodne, te moraju sarađivati s njima po uputstvu rukovodstva posmatračke misije.

Prikladno se ponašati – posmatrači se moraju prikladno ponašati i poštivati druge, uključujući izražavanje osjetljivosti na kulturu i običaje zemlje domaćina, dobro koristiti procjenu u ličnim kontaktima i profesionalno se ponašati na najvišem nivou čak i u slobodno vrijeme.

Kršenja Kodeksa ponašanja – u slučaju nedoumica o kršenju Kodeksa ponašanja Međunarodna misija za posmatranje izbora provest će istragu o tome. Ako se utvrdi da se dogodilo ozbiljno kršenje, posmatrač može ostati bez posmatračke akreditacije ili može biti otpušten iz posmatračke misije. Ovlasti za takve odluke jedino ima rukovodstvo misije za posmatranje izbora.

Izjava o postupanju prema Kodeksu ponašanja – svako lice koje učestvuje u ovoj misiji posmatranja izbora mora pročitati i razumjeti ovaj kodek i mora potpisati izjavu o postupanju prema njemu.

Adrese i kontakti Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine

Adresa:
Danijela Ozme 7
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Telefon:
Centrala + 387 33 251 300
Odnosi s javnošću + 387 33 251 323
Faks + 387 33 251 329

E-mail adrese:

ppprijava@izbori.ba
(služi za prijavu upisa u Centralni birački
spisak izvan BiH)

kontakt@izbori.ba
(služi za sve kontakte, žalbe,
primjedbe i sl.)

info@izbori.ba
(služi za sve kontakte, žalbe, primjedbe i sl.,
a u vezi sa registracijom posredstvom pošte)

webmaster@izbori.ba
(služi za sve kontakte, žalbe, primjedbe
tehničke prirode)

web-stranica:
www.izbori.ba

